

Л.М. Яцун, канд. екон. наук, проф. (*ХДУХТ, Харків*)

І.М. Заковоротна, асп. (*ХДУХТ, Харків*)

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ХАРЧУВАННЯ ЯК ЧИННИКА ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ

Узагальнення наукових робіт показують, що глобалізація має характер незамкнених соціальних хвиль наявність яких віддзеркалює двоїсту природу суспільних змін – співвідношення поступовості та циклічності. Хвилеподібність процесу глобалізації зумовлена його суперечливістю, котра відбиває взаємодію двох протилежних тенденцій – зближення суб'єктів світової спільноти та їхньої конфронтації. В сучасному світі ця взаємодія ґрунтується на поєднанні інтеграційних процесів з пошуком суб'єктами світової спільноти шляхів збереження самобутності й самостійності, в тому числі і кулінарних традицій.

Перспективи якісного економічного зростання сфери харчування України необхідно формувати та використовувати цілеспрямовано з використанням значних ресурсів для ефективного розвитку, зокрема 37% світових запасів чорноземів, як відновлювального економічного потенціалу на відміну від близького до вичерпання потенціалу сировинних енергетичних ресурсів, а також кваліфікованих та відносно недорогих трудових ресурсів, розвиненої галузевої науки, потужного виробничого потенціалу.

Диверсифікація світового продовольчого ринку йде досить активно, збільшується доля екологічно чистих продуктів та продуктів з високою долею доданої вартості, а також функціональних продуктів та продуктів швидкого приготування. Виник новий сегмент ринку – продукти генномодифікованої технології із заданими властивостями. Актуальним моментом глобалізації зовнішньоекономічних зв'язків України у сфері харчування є їх упорядкування та оптимізація економічної ефективності окремих виробництв. Дослідження показують, що у зовнішньоторговельних відносинах України із країнами СНД та ЄС значне місце посідають політичні методи особливо цінові преференції, митні збори, додаткові акцизи тощо. Певні ризики приносить «ліберальний» диктат СОТ.

Проведені дослідження свідчать, що вся виробничо-економічна система країни, в тому числі і сектори сфери харчування, з управлінської точки зору є переважно об'єктами глобалізації, а не її активними суб'єктами, до чого треба прагнути. Для подолання цієї ситуації необхідно визначити пріоритети внутрішньої та національної зовнішньої політики у сфері продовольства.

В ході прийняття управлінських рішень стосовно харчування фахівці, опираючись на власний досвід та традиції, напрацювали власні прийоми соціально-економічного експертного аналізу, які виникають, практично обробляються та отримують форму канонів харчової поведінки як споживачів, так і суб'єктів господарювання. На першому етапі на основі отриманої інформації розраховується можливість використання уже відомих стандартних прийомів і правил поведінки стосовно конкретної економічної ситуації. І чим більше передбачуваний результат співпадає з фактичним, тим більш стійку форму канону отримує алгоритм прийняття рішень. Встановлено, що більшість рішень керівниками та споживачами приймається на основі інтуїції, отриманого досвіду та навичок, за критерієм не максимізації, а прийнятності результатів, на основі принципу «сатисфакції».

Економіка сфери харчування, як узагальнений образ багаторівневої мінливої в часі та просторі системи, взаємопов'язаних економічних інтересів суб'єктів господарювання характеризується високим ступенем невизначеності, весь час знаходиться в стані нестійкої рівноваги, що і забезпечує її рух в певному напрямку завдяки зміщенню центру ваги економічних інтересів. Застосування відомих в економіці методів статистичного, порівняльного, функціонального, балансового аналізу, теорії граничних станів та економіко-математичного моделювання дозволило виявити певні особливості та закономірності розвитку сфери харчування в Україні і запропонувати методологічні та практичні підходи до кількісного виміру соціально-економічних явищ сфери харчування.

Зворотною тенденцією глобалізації постає посилення регіональних чинників розвитку соціально-економічних процесів, обумовлених прагненнями зберегти свою етнокультурну спадщину, захистити власний ринок, національні кулінарні традиції, гарантувати продовольчу безпеку. Дослідження проблем розвитку територіальних соціально-економічних систем та регіональних акцентів функціонування сфери харчування вказує на посилення асиметрії рівнів соціально-економічного розвитку окремих територій, відсутність обґрунтованих стратегій їх розвитку, непослідовність регіональної та галузевої політики.

Органічне поєднання природи, людини та економіки є характерним для сфери харчування, оскільки її окремі підсистеми – вирощування продовольчої сировини, виробництво харчових продуктів, купівля-продаж та споживання їжі здійснюються на певній території і носять регіональний характер. З огляду на це, ми розглядаємо регіон та сферу харчування, включаючи сільське господарство, харчову

промисловість, торгівлю та ресторанне господарство регіону, як єдину територіально-галузеву специфічну природно-соціально-економічну систему, що характеризується цілісністю, узгодженістю та збалансованістю відтворювального процесу і управління. Розробка та реалізація регіональних стратегій розвитку сфери харчування повинні виходити із зацікавленості регіонів у активній соціально-економічній діяльності на базі підвищення ролі регіонів в управлінні соціально-економічними процесами. Внутрішньо регіональні особливості розвитку природно-соціально-економічних систем харчування, специфіка соціальних, етнічних, географічних, історичних та інших неекономічних факторів протистоять певній універсалізації та уніфікації різних аспектів суспільного життя періоду глобалізації і призводять до появи і поширення регіональних тенденцій, що врівноважують глобалізацію.

Сучасний розвиток сфери харчування населення характеризується періодичними коливаннями та кризами, які укладаються за масштабністю та ієрархічністю і є закономірною формою розвитку ринкової економіки. Прояв циклічної діяльності секторів сфери харчування спостерігається як періодичні коливання економічної, підприємницької, фінансової активності у вигляді періодичних повторів, спадів та підйомів виробництва, зайнятості, інфляції, а також наявності криз. За короткий період в Україні корінна реорганізація соціально-економічної системи, перехід від централізованого планового управління до протилежного – ринкового призвели до тривалої системної кризи, одним із проявів якої став глибокий спад всіх галузей економіки і сфери харчування. За період реформування найнижчий спад обсягів в Україні склав по ВВП – 2,5 разів, в промисловості – 6,3 рази, в сільському господарстві – 2 рази, торгівлі – 5 разів, ресторанному господарстві – 7 разів. В цей же час проявила себе циклічність розвитку світової економіки та відбулось переплетіння двох процесів – системної кризи та циклічності розвитку. Завдання управління полягає у збільшенні тривалості періоду економічного зростання за рахунок скорочення тривалості спаду.

З урахуванням комплексності системи харчування запропоновано методологічні підходи до технології опису сфери харчування як природно-соціально-економічної системи та показники її оцінки та розвитку з урахуванням простих та складних метрично-неметричних ознак.